

Tuult rusikaga taga ajamas

Kunstijüngri mälestusi Peterburi ajajärgust 1904.–1917. a.

Gustav Mootse

“Kuule poig, ärä mine tuult ruskaga takkan ajama!”, ütles mu ema, kui seadsin end Peterburi reisile. *“Lass lät, küll ta peräst kahitseb!”* vastas isa.

Ja nii ma sõitsingi ema keelust ja isa hoiatusest hoolimata tuult rusikaga taga ajama. Ja see on kestnud kogu mu elu ajal...

Oli ilus ja soe 1904. a. augustikuu lõpu pühapäeva õhtupoolik, kui kogunesime kindlaksmääratud kellajal Tartu vaksalis. Sõitsime neljakeisi: renteiametnik Karl Kaur, realist Rudolf Mäesepp,¹ kevadel linnakooli lõpetanud Rudolf Tassa ja nende ridade kirjutaja. Meie kolme soov oli astuda parun Stieglitzi nimelisse kunstikooli, kuna R. Tassa² unistas muusikakooli astumisest. Jaan Koort³ ja Aleksander Tassa⁴ olid mõni päev varem sinna sõitnud. Peterburi jõudes peatusime J.

Koorti pool seni, kuni hiljem paarikaupa rühmitusime möbleeritud tubadesse elama.

Järgmisel päeval esitasime palvekirja ja dokumendid Stieglitzi-nimelise kunstikooli kantseleisse ning jäime põnevusega sisseastumiseksameid ootama. Paar päeva lonkisime linna mööda ja tutvusime Peterburi “geograafiaga”. Esimesel eksamipäeval joonistasime kipstaimornamenti ja teisel päeval geomeetriliste kehade järgi (n.ö. perspektiivi eksam). Eksamitest osavõtjaid oli palju ja J. Koort, kui juba kogenud isik, ütles prohvetlikult, et vaevalt küll ükski tartlane jääb sõela põhjale. Paar päeva peale eksameid rippus kooli välisuksel vastuvõetute nimistu ja seda silmitsedes ei leidnud oma nime. Niisiis J. Koorti ennustus täituski. Läbikukkunud! Õnnelikumaks osutus tartlaste grupist A. Tassa.

Mis teha? K. Kaur sõitis otsejoones Tar-

¹ Rudolf Mäesepp(p) (1884–1949) oli Gustav Mootse koolikaaslane Tartu reaalkoolis, Tartu raamatukaupmees Jakob Mäeseppa poeg, kes elas elu lõpuni Tartus. Jakob Mäeseppa on portreeritud (1910) N. Triik.

² Rudolf Peeter Tassa (1886–1925), Aleksander Tassa vend. Öppis 1904. a. Peterburis B. Pollacki muusika-, draama- ja ooperikursusel viiulit. Hiljem tegutses Pariisis. Vt. Looming 1925, nr. 9, lk. 751–752.

³ Jaan Koort (1883–1935), kujur, maalikunstnik ja keraamik, õppis A. Stieglitzi kunsttööstuskoolis (edaspidi kunstikoolis) 1902–1905.

⁴ Aleksander Tassa (1882–1955), kunstnik, kirjanik ja muuseumitöötaja, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1904–1905.

tusse tagasi, kuna meie R. Mäseepaga jäime ootavale seisukorrale. Kitsikusest päästis A. Promet,⁵ kellega tutvunesime eksamite ajal. Ta soovitas meil teise – “Pooštšrenie” kunstikooli astuda. Mõni päev hiljem viis A. Promet meid Mäseepaga ühe “Pooštšrenie” lõppklassi õpilase August Janseni poole, kes andis meile selge ülevaate oma kunstikoolist ja sinna vastuvõtmisest. Käskis meil veel mõned päevad oodata seni, kuni õppetöö algab.

Ühel heal päeval viis A. Jansen⁶ meid R. Mäseepaga sinna uude “Pooštšrenie” kunstikooli kantseleisse, kus asus ka ühtlasi vastuvõtmine. Kantselei oli inimesi täis ja meil tuli tublisti oodata. Viimaks esitasime oma tööd ühele lõunamaalise välimusega isikule ([kuulus] maalikunstnik Himona); see vaatas väga pealiskaudselt need läbi ja andis tööd tagasi sõnades: “Olete III-sse peaklassi vastu võetud! Küsi kunstnik Dmohhovskit ja võite kohe joonistama hakata.” Nagu kästud, nii ka tehtud. Sümpaatse välimusega hallipäine kunstnik Dmohhovski pani meid [korraga]⁷ ilma mingisuguse jututa Hermes pead joonistama. Seega siis meile täitsa ootamatult ja ilma suurema vaevata saime ropsupealt “Pooštšrenie” kunstikooli õpilasiks.

“Pooštšrenie” kunstikooli ametlikuks nimeks oli “Škola imperatorskogo obštšestva pooštšrenija hudožestv” (Keiserlik kunstide edendamise seltsi kool), ent lühendatult nimetati seda lihtsalt “Pooštšrenie”ks” s.o. edendamine, mille ajalugu on järgmine.

1820. a. asutati Peterburis “kunstnike edendamise selts”, ent 1884. a. muudeti “kunstide edendamise seltsiks”. 1824. a. avati seltsi juures joonistamisklass ja 1857. a. kunsttöötuskool. Alates 1865. a. hakkas selts auhindadega võistlusi korraldama, millega andis paljudele vene maalikunstnikele suurt ainelist toetust. “Pooštšrenies” on palju kuulsaid vene maalikunstnikke oma kunstilise hariduse saanud ja sealst pärast kunstide akadeemiasse edasi õppima läinud (Kramskoi, Repin, Maté ja terve rida teisi) ning hiljem samas koolis õpetajaks olnud. Samuti on seal ka palju eestlasi oma kunstilise hariduse omandanud (P. Moorats, A. Vihvelin, A. Roosileht jt.).⁸ Oma suurte teenete eest annetati kõrgemalt poolt sellele seltsile [nimetus]⁹ “keiserlik”.

“Pooštšrenie” oli eraasutus ja selle ülalpidajaks oli vene kunstnike selts, kes omas võrdlemisi suure põhikapitali nagu: testamentide järgi annetatud kapitalid, nende protsendid, liikmemaksud, õppemaksud (semestris õpilaselt 8 rubla) jt.

Kirjeldatava kooli õpilaste koosseis oli määratu rohkearvuline ja mitmepalgeline. Peale tavaliste õpilaste õppis joonistamisklassides, mis toimusid [kella 5–8]¹⁰ õhtuti – kesk-kooliõpilasi, üliõpilasi, sõja- ja mereväelasi, ametnikke jne., lihtsalt üks kirjupäine kari, kuid kõigil üks ja sama soov ning tung – kunst! Koolis anti andekamaile õpilasile väikesi stipendiume ja ergutusena väikesi hõbemedaleid. Kooli direktorina oli [kuulus]¹¹ kunstnik-novaator N. Roerich ja õppejõududeks silmapaistvamad vene maalikunstnikud (Bilibin, Himona, Rõlov, Zionglinski jt.).¹²

Kuid see kool ei meeldinud; ta tundus sün-

⁵ Aleksander Promet (1879–1938), maalikunstnik ja graafik, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1897–1904.

⁶ August Jansen (1881–1957), maalikunstnik, õppis Kunstide Edendamise Seltsi Koolis Peterburis 1905–1913.

⁷ Maha tõmmatud.

⁸ Peet Moorats (1881–1908), graafik, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1899–1900 ja Kunstide Edendamise Seltsi Koolis 1900–1902; Arnold Peeter Vihvelin (1892–1962), graafik ja maalikunstnik, õppis Peterburi mitmetes kunstikoolides ja ateljeedes 1910–1920; August Roosileht (1887–1941), graafik ja tarbekunstnik, õppis Stieglitzi kunstikoolis 1906–1907 ja Kunstide Edendamise Seltsi Koolis 1910–1912.

⁹ Algtekstis artikkel.

¹⁰ Maha tõmmatud.

¹¹ Maha tõmmatud.

¹² Pisut hilisemast ajast on kunstnik J. Vahtra iseloomustanud N. Roerichi, N. Hinomat, I. Bilibinit, F. Dmohhovskit oma mäletusraamatus “Minu noorusmaalt III” (1936, lk. 212–219).

gena, räpasena ja ebameeldivana. Näiteks III ehk peaklass oli kahelt poolt (nurkselt) rinnani ulatava võrega piiratud ja selles ruumis töötavad õpilased olid kui noored vasikad sulus; ent võre taga sõelusid alatasa õpilased edasi-tagasi, mis ka häirivalt mõjus. Siis veel koolimaja nelja korrust läbistav keertrepp, mis tekitas alati sellise mulje, et noh nüüd lendad!

Kõik need mitmesugused pisiasjad kokku võttes mõjusid rusuvalt; ei olnud enam nagu tuju töötamiseks ja semestrit lõpetamata lahkumise sealt koos R. Mäesepaga.

Osalt ka meie lahkumise põhjuseks “Pooštšreniest” olid Stieglitzi kunstikooli eestlasist õpilased. Need hooplesid alatasa oma kooli paremustega näiteks, et koolil on oma ühiselamu, odav söökla, rikkalik raamatukogu, stipendiumid, kauplus – kust saab kõike joonistamiseks vajavat materjali odavalt osta, raudteesõidul 50% hinnaalandus, arst ja rohud jne. jne. See mõjus ja kõigi tuttavate heakskiitmisel otsustasime jaanuaris “nende kunstikooli” astuda.

K. Mägi hankis meile Stieglitzi kunstikooli muuseumi direktorilt prof. A. Carbonierilt loa seal joonistamiseks ja muretses meile “oma kauplusest” vajaliku joonistamismaterjali. Asusime suure hoole ja innuga tööle, sest uus olukord, eriti kaunid ning soojad muuseumiruumid mõjusid selleks omakorda kaasa. Meie töid korrigeeris sageli sõbralik ja sümpaatne prof. C[arbonier], kes soovitas jaanuaris III-sse klassi astuda. Ent hiljem loobusime tollest kavatsusest sel lihtsal põhjusel, et teistes neljas joonistamisalas tuleb niikuinii I-se klassi kavaga peale hakata.

Nagu varem tähendasin, elasime mõned päevad J. Koorti ja N. Triiki suures toas seni, kuni olime endile toanaabrid ja toad leidnud. Et A. Promet elas üksi, siis nõustus ta mind oma toanaabriks võtma.

Meie primitiivselt möbleeritud tuba asus Väike-Aadlike tänava õuemaja kolmandal korrusel; selle üürijaks oli venestunud eestla-

sest virumaalane tehasetöölaine Sachenberg. Tuba oli pikk ja võrdlemisi kitsas, asus koridori lõpus ning ühe aknaga õue. Akna juures oli suur kokkupandav laud ja sellest mõlemal pool määrduvad madratsid ning iganenud kokkupandavad raudvoodid; et madratsid ei vajuks läbi harva plekkvõrestiku magajate all, selleks oli sinna veel kolm ärakulunud saelauajuppi abiks pandud; siis veel paar luitunud ja kääksuvat viini tooli; see oligi kogu too “mebleeritud toa” sisustus. Nurgas seisis tondina must plekkahi; selle kütmisega oli perenaine talvekuudel väga ihne, mille tõttu valitses toas alati kopitunud õhk ja niiskus, eriti kevadel, siis voolasid välisseina mööda peenikesed veenired alla. Kui ma veel nüüdki reuma all kannatan, siis “tänu” just tolele niiskele välisseinale, mille juures mul kasutatav raudvoodi seisis.

Hommikuti toodi meile kaunis leige ja pererahval juba ärakasutatud teemasin; ent õhtuti saime selle hästi auravana; sinna juurde kuulusid ka klaasid ja teekann, kuna tee kui ka suhkur oli meie.

Toa eest maksime kuus kahepeale kokku 17 rubla; ent öösiti põranda all piuksuvad hiired ja tuba mööda askeldavad mustad väledajalgseid tarakanid olid tasuta. Viimastest siin paar selgitavat rida: Must tarakan pruunivatilise prussaka suurem poolvend, umbes 5 cm pikk ja kuulub sihktiivaliste perekonda; temal on pikad tundlad ja nobedad jalad. Perenaised tarakane ei hävitanud, vaid lasksid neil vabalt “maja õnnena” rahulikult elada. Päeval puhkasid tarakanid põrandaharja, mõne riideräbala all jne., ent pimeduse saabumisel algasid askeldamisega peale. Ja nende kuri kuulsate tarakanide pärast pidi meid kord perenaine korterist välja kihutama ning nimelt. Ühel õhtul hääs tujus koju tulnud A. Promet läks kööki teemasinast joogivett tooma (keetmata vesi oli joomiseks valjusti keelatud, võis kergesti tüüfusse jääda); tagasi tulles oli tal paberossikarbis paar tarakani; kiiresti meisterdas joonistamisepaberist kummagile tarakanile suured saanid, sidus need niidiga tarakanide külge ja laskis koridoris lahti. Pabersaanid takistasid ukse alt läbipugemist kööki ja [tarakanid] kröbistasid koridoris

hommikuni. Vaat' kus siis algas skandaal! Tänu peremehe lahkele ja rahulikule vahelesegamisele halastati viimaks meie vaeste patuste peale.

Teine samavõrdne perenaise haavamine seisis selles, et A. Promet käis ikooni ees põlevalt lambilt paberossi süütamas siis, kui polnud tikke. Ent perenaine, kui tõsine õigeusklik naisterahvas, luges seda väga suureks jumalateotuseks. Kuid neile paarile vahejuhtumile vaatamata saime muide päris hästi läbi.

Virumaalt päritolev korteriperemees oli mõnus ja heasüdamline isik, kes luges oma kohustuseks meiega kui zemljakutega pühapäeviti paar mõnusat sõna vestelda nii poliitikat, töölisliikumisest, ilmast kui ka muust elust-olust; ta ilmus meie tuppa alati pühapäevariietuses – mustas saterkuues ja valge topeltkraega kaelas.

Väljavaade meie toaknast oli avar ja kunstipärane, eriti toa keskelt vaadates: sel korral ei paistnud räpane töövoorimeeste (lomovike) poolt okupeeritud tagaõu.

Üle õue, plangu taga, kasvasid anatoomiliselt huvitavad põlised ja jändrikud pajud, mille oksadel armastasid hakid alati kükitada, vastikult kisada ning väsimatult tiibu liigutada. Noist kiduratest pajudest vähe eemal paistsid ühe vanema Peterburi Troitski või Kolmainu puust kiriku rohelised sibulkuplid ja kirikust tükk maad kaugemal Peeter-Pauli kindluse sihvakas kellatorn, kuna pahemalt poolt kerkis süнге Talvepalee siluett ning Admiraliteedi pikk kullatud “nõel” (torn).

Ühel sügisõhtul koju tulles nägin A. Prometit *à la* Napoleonina akna juures seismas. Algasin juttu, kuid ta ei vastanud; hiljem aga ütles: “Suurepärase pilt! Seda piaks Kuindži * nägema!”

Ja tõesti! Oranžikal taevataustal joonistusid kontrastselt raagus pajud, nende taga kiriku sibulkuplid, mille ümber tiirlesid hakid. Seda suurepärasest vaadet meie aknast kujutasid nii mõnedki kunstijüngrid; eriti hästi ja

lopsakalt akvarelleeris [seda] A. Promet ise.

Vahemärkusena tuleb tähendada, et väljas, s.o. tänavail, parkides jne. oli joonistamine ja maalimine valjusti keelatud. Sellest siin üks tüüpiline näide. Keegi “Pooštšrenie” kunstikooli vane[ma] klassi andekas tatarlasest-õpilane hilissügisel koolist koju minnes näeb Vassili saarel huvitavat ja värvirikast stseeni: grupp kanalisatsioonitorustiku parandajaid askeldavad lõkketule juures tina sulatades. Pilt ahvatleb noort kunstijüngrid; ta avab maalimiskasti ja hakkab toda efektset stseeni maalima. Ent ootamatult haarab energiline linna-vaht kunstijüngrid õlast kinni ja annab läbilõikava vile; peagi jooksevad kojamehed kokku ning maalija tiritakse kojameeste vahel jaoskonda, jagades kunstijüngrid küljekontidele kogu tee valusaid hoole. Oõ istub kannataja sulidega üheskoos ja hommikul süüdistatakse [teda] “salakuulamises”. Millega see kõik lõppes, jäi teadmatuks. Ent Peterburi energilist politseid tundes arvasid paljud, et sellest võivad väga tõsised tagajärjed areneda. Kogu tolle kurva sündmuse üle kirjutas kunstiarvustaja N. Breško-Breškovski ajakirjanduses palju teravaid artikleid ja kaitses innukalt toda õnnetut tatarlast-kunstijüngrid ning kunstnike üldse väljas maalimise valjus keelus.

Pühapäeviti läbi akna tagahoovis askeldavaid töövoorimehi jälgida oli teatav nauding ja omaette “maksuta teater”. Et lõunani olid kõik alkoholiliste jookidega äritsevad asutused kui ka teemajad jne. suletud, siis viitsid töövoorimehed hommikupoolist aega õues, kuipalju seda ilmastik lubas. Esimesena algas juustelõikamine. See toimus järgmiselt: juuksed soeti ümberringi alla, pandi söögikauss pähe ja ääre alt väljaulatavad osad lõigati kääridega maha (“strižka v skobku”). Peale juustelõikamist algasid mitmekesised hasartmängud nagu: “kull ja kiri”, täihipodroom jne. Täihipodroom ehk -võidujooks toimus nii (seda ei olnud hästi näha, kuid A. Promet andis mulle vastavaid seletusi): vankripõhjale tõmmati ring (sageli tehti see kausi abil), kumbki mängija võttis taskust raha ja pani selle vankripõhjale, siis otsiti juustest “traavel” ([mõnel] korral aitasid seda teised juuresolijad otsida) ja pandi ringi keskohta; kelle oma

* Kuulus vene maalikunstnik. G. Mootse märkus. Tegemist on Arhip Ivanovitš Kuindžiga (1842–1910), vene maastikumaalijaga, päritolult kreeklasega.

jõudis esimesena ringist välja ronida, see oli võitja.

Too avar ja maaliline väljavaade meie toaknast oli mulle esimeseks ja viimaseks; kuigi hiljem sai tube sageli vahetatud, siiski sellist väljavaadet enam ei juhtunud; ainult massiivsed ja niiskusest määrdunud majaseinad ning katused, mille tõttu tundsin end alati linnuna kitsasse puuri suletuna.

Sellised, nagu too meie tuba, olid suuremas enamuses kõik odavamad Peterburi “möbleeritud toad”. Halvemad üüriti ikka välja, kuna paremas elas ise korteriomaniik. Parata polnud midagi ja vastu tahtmist tuli õppival noorsool sellega leppida: kodust saadi vähe toetust, mille tõttu ikka alati paari-kaupa ühes toas elati.

Niisiis mu toanaabriks oli Aleksander Promet – pesueht narvaklane, kelle eestikeelne kõne oli ohtrasti vene sõnadega segatud. Ta oli tüüpiline boheemlane, hiilgavate annetega, eriti hää akvarellist ja lillede maalija, mille tõttu sai täisstipendiumi, s.o. 15 rbl. kuus (pool rahas ja pool söögimarkides). Seltsimehena oli ta kord sõbralik, huumoriküllane, siis järsku sünge ja enesesse süvenenud, ning jättis sageli mingisuguse kentsaka mulje, nagu ei oleks ta “pööningul” kõik asjad täitsa korras. Riietus lohakalt ja kandis tumesinist vene särki pükstel. Oma joonistusi kinnitas seinale mätsitud leivatükikestega, mida käisid öösiti närimas tarakanid. Seega siis omaette originaal – ekstsentrilise iseloomuga ja sageli melanhoolsusse kalduv tüüp.

Peale koolitöö ja lõunasöögi istus sageli õllepoes “poti õlle juures” (nagu ta armastas ütelda), vaidles seltsimeestega poliitika üle ning silmitses päevalehti ja ajakirju. Koju tuli ta alati kaunis hilja, jättis tee joomata, kuigi teemasin seisis veel laual, arutas mitmeks kokkumurtud “Birževõje Vedomosti” lahti ja “uuris poliitikat” (ka üks tema tüüpilisemaid

ütlust). Ent peagi viskas ajalehe aknale, aetas lambi tooliga voodi kõrvale, puges teki alla ja tuupis tunni või poolteist mingisuguse polükloti järele inglise keelt. Vahel andis raamatu minu kätte ja laskis sõnu ning lauseid küsida; kuid tolles keeles olin ja olen veel nüüdki absoluutselt analfabeet; siis hakkas mind noomima: “Vidiš, Jootse (nii nimetas ta mind), selle kiele piad sa ära õppima ja kui sul kunstis ne vjezet, siis võid laeva piale minna; ja sa suad terve maailma läbi guläitada, niegreid ning krasnokozih (indiaanlasi), elevante ja boamadusid, palme ning palju muud näha, ja kui sul hästi läheb, siis tuled täistopitud karmanitega tagasi – ühes puha tšervonnoe zoloto, teises aga briliantõ. Nii siis õpi kiiresti inglise keel ära. Vot, Jootse!, mina olen palju, palju aastaid kunsti õppinud ja nüüd pian ma selle vaeva iest 1200 rubla saama. Olen selle summa saanud, siis sõidan õtsekõhe Londoni ja sialt iedasi ilma vuatama. Ent nüüd ütlen mulle, kuidas on inglise keeli “voorimies vii mind gostinnitsasse!” Mis? Ei tea! Kahju, kahju!”

Ja jõuluks lõpetaski A. Promet hiilgavalt kunstikooli – saades rakenduskunstniku kutse ja välismaa stipendiumi. Tema diplomtööks oli Louis XVI-stiilis toa sisustus. Jaanuaris 1905. a. sõitis ta laevaga Londoni, ent enne ärasõitu korraldas meile kaasõpilasile-eestlasile luksusliku lahkumispeo.

Üheks suuremaks kooskäimiskohaks meile kunstijüngritele oli N. Triigi¹³ ja J. Koorti tuba, mis asus Peeter I majakese lähedal, Petrovskaja tänavas ja meile A. Prometiga peaaegu otse ümbernurga. Seal korraldati sageli aktijoonistamist, millest võttis ka keegi kunstisõber litograaf Meibaum¹⁴ osa. Ent suuremas enamuses joodi ühiselt teed ja nokiti üksteist. Ja sel alal tuli au anda J. Koortile; ta leidis ikka ja alati kedagi pilgata. Need, kes teda juba lähemalt tundsid, ei arvestanud sel-

¹³ Nikolai Voldemar Triik (1884–1940), maalikunstnik ja graafik, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1901–1905.

¹⁴ Litograaf A. Meibaum töötas sajandi algul Berthelsoni trükikojas Tartus, oli K. Mäe hea sõber.

lega, kuid meile noortele oli see vahel valus. Ent peagi harjusime ka meie ja nõokasime omakord vastu. Kuid J. Koortil oli “paks nahk”, nagu K. Mägi¹⁵ ja teised armastasid ütelda. Ka raha väljaandmises oli J. Koort kaalutlev, võiks kogunisti öelda – kitsipung. Sageli “klapiti rahad” kas napsi või suupiste jaoks tee juurde; neil kordadel algas J. Koort oma taskuid kobama; lõpuks leidis ta suure ja hoolsa otsimise, resp. kobamise järgi püksitaskust paar kopikat, vestitaskust kopika jne. Neil kordadel tähendas N. Triik ikka muiaites: “Vaat, Koort, põuetaskus jäid värvilised paberrahad kobamata!” Tuleb märkida, et noil Peterburi õppeaastail J. Koort kui ka N. Triik ei suitsetanud ega tarvitanud vägijooke. “Rahade klappimise” algatajaks oli aga alati K. Mägi.

J. Koorti maaniaks oli “originaalne olla”, mis nii mõnigi kord pani meid jahmatama; sellest siin üks tüüpiline nähe. Mingi “vägi-teo” pärast oli A. Promet nädalaks “tsemendi peale” (aresti) mõistetud. Et käsil oli diplomitöö, siis palkas A. Promet selleks J. Koorti, varustades teda oma passiga. Ja J. Koort istuski A. Prometina nädalapäevad arestimajas. Omavahel nimetasime J. Koorti “tšudak’iks”, s.o. veidrikuks; ja seda ta ka tõesti oli.

J. Koortil seisis nurgas viiul kastiga, toosama, millega ta Tartus linnakooliõpilasena nii väga poseerivalt armastas tänavail jalutada. Kas ta seda sageli “saagis”, ei tea ütelda, ent nii mõnigi kord teda külastades, eriti siis kui puudusid teised kuulajad, avas ta muheledes tolle musta kasti, võttis “pilli” ja hakkas “saagima”. Viiuli hääl ei olnud kuigi priima, ent ta mängus oli midagi omapärast ja vastavat omaniku originaalsusele; kohati kogunisti hullumeelsust. Kuigi J. Koortil puudus vilunud mängija tehnika, eriti poognat hoidev käeliigutus, siiski tuli ta mäng otsekoheselt hingest ning läbielamusist. Üheks armsamaks palaks oli tal Chopini “Leinamarss” ja selle dissonantsid ajasid mulle julinad peale. Vahel “saagis” ka K. Mägi toda J. Koorti “pilli”,

ent märksa vilunumalt.

Viiulikasti kõrval nurgas seisis J. Koortil modelleerimislaud (kolmjalgal kruviga üleskeeratav alus) ja sellel märja riidega kaetud savikamakas. Ent kahjuks ei õnnestunud mul ühtki poolikut ega valminud tööd näha; nähtavasti ei armastanud ta neid üldse teistele näidata; vastasel korral oleks tingimata suur arvustamine ja tõgamine lahti läinud, eriti K. Mäe poolt.

Peaaegu märkima, et J. Koort oli muide päris vastuvõetav kaaslane – terava keele, meelega ja leidlikkusega. Ja kus oli J. Koort, seal oli ka alaline lõõpimine ning nõökamine, eriti K. Mäega. Ja kumbki neist alla ei andnud...

Ent üldiselt oli J. Koort heasüdamlik ja sageli lõbus kaaslane; ta armastas päevasõnumisi omal viisil vildakalt karikeerida (n.ö. Koorti kõverpeegel), suure paatosega filosoferida, valetada ja kõmutekitavaid jutte levitada, seejuures ise kelmikalt silmi vidutada ning laialt kaasa naerda.

Vastandiks J. Koortile oli selle toanaaber N. Triik ja sageli imetlesime nende sobivust. Ent N. Triik oli hääsüdamline, vaikne ja tõsine töömees ning ei reageerinud J. Koorti kummalistele sõnadele kui ka käitumistele. Ta rändas alatasa oma joonistamismapiga ühest kohast teise, võttes innukalt osa kõigist kaasõpilaste omavahelistest õhtustest joonistamistest. Imetlesime T[riigi]. väsimatut tahte jõudu ja ennustasime temale suurt tulevikku. N. Triik oli parun Stieglitzi nimelise kunstikooli lõppklassi üks andekamaid õpilasi, mille tõttu sai täisstipendiumi [15 rbl. kuus]¹⁶ ja ta erialaks oli ofort.

Konrad Mägi (figuuriklassi õpilane) armastas seltskonda ja oma kaasõpilasi sageli külastada, kuid ei saanud kunagi ühes kohas pikemalt viibida; oli rahutu, närviline ja alati liikvel. Riietus võrdlemisi hästi, kandis musta kunstnikukaabut ja -kaelasidet, armastas J. Koorti viiulil mängida ning alkohoolilisi jooke. Majanduslikult elas kehvasti ja alatasa kurtis suurest rahapuudusest; kuid kõigele sellele vaatamata elas priskelt, sest läbisaa-

¹⁵ Konrad Vilhelm Mägi (1878–1925), maalikunstnik, õppis Stieglitzi kunstikoolis 1903–1905.

¹⁶ Maha tõmmatud.

misandi teistega oli temal külluses; mõistis veenvalt “auku pähe rääkida”, teeskles end hea sõbrana ja pügas väga viisakalt kergemeelsemaid. Seltskonnas oli sageli lõbus, jutukas, ka irooniline ja nõokav, kui kord selle peale välja mindi.

Aleksander Tassa ei hoolinud palju meie seltskonnast; temal olid oma tuttavad-tartlased, kelledega käis meelsamini läbi. Ta elas koos oma noorema venna Rudolfiga, kes õppis Pollacki muusikakursusil viiuli alal.

Rudolf Mäesepa toonaabriks oli süngenaõilme ja iseloomuga Alfred Jentson,¹⁷ mille tõttu hüüti teda “pessimistik”; ent teatavatel momentidel hoogu sattudes avaldusid temas suurepärased näitleja anded; eriti tabavalt imiteeris kaubajuuti.

A. Jentson oli tartlane (maalri poeg) ja ameti poolest litograaf; valdas vabalt hea aktendiga saksa keelt ja eelistas peale kujutavate kunstide teatrit.

Nende ülalpool kirjeldatud parun Stieglitzi nimelise kunstikooli õpilastega sai pea iga õhtul läbikäidud, mille tõttu nad muutusid omasteks, kelledega oli nagu tarvidus mõtteid vahetada ja vaba aega veeta.

Parun Stieglitzi nimelises kunstikoolis õppis veel teisi eestlasi (V. Päts, R. Nyman, O. Jungberg ja A. Kivi), kuid milgil põhjusel ei võtnud nad meie, s.o. “Koort ja K^o” omavaheelistest kooskäimistest osa.¹⁸ Koorti kamp aga oli lahutamatu, sest tooniandvaks oli vendlus, üksmeelsus, täielik üksteisest arusaamine kui ka aineline üksteise abistamine.

Eriti suureks altruistiksi oli R. Mäsepp (hüüdnimega Krö(ö)sus), kes ei andnud rahale suuremat väärtust: see pidi alatasa “veerema”. R. Mäesepa kohta pean märkima, et ta oli rikka perekonna “pesamuna”. Ta isal oli Tartus Kivisilla juures turu ääres väga suure läbimüügiga raamatukauplus; ka ema kauples turuputkas raamatutega, kuna Rudolfi vanemal vennal Eduardil oli samuti hästi esinduslik raamatu- ja kirjutusmaterjali kauplus Suurel turul. Peale kaupluste omasid nad Peet-

ri tänavas terve majade kvartali. Ja pesamunake elas võrreldes meiega täitsa härrasmehehena, sest seda võimaldasid ta omaksed, kes osutasid heldekäelisteks oma noorema poja kui ka venna vastu.

Võimaluse korral viskasime oma hallis ja üksluises elus ka “üle aegade”, eriti siis, kui olime rahadega. Selline teguviis andis järgmistel kooskäimistel “reflekse”, kõneainet kui ka vastastikke nõokamisi. Esitan siin ühe tüüpilisema meie kampa solidaarsusest.

Kord ühel hilissügisel laupäeva õhtul korraldas R. Mäsepp lõbusa koosviibimise Kalinkini õllepoes, kus oli hääde heliplaatidega grammofon ja maitsevad astrahhani heeringad. Istusime kaua, kuulasime Vjaltseva mustlasromansse ja nõokasime üksteist. Lõpuks väljusime “Tuljakuga”, dirigeeris K. Mägi. Ent ootamatult ja kõige ülevamas meeleolus olles ilmus linnavaht, haaras K. Mäe õlast kinni ning pikema jututa saatis kojamehega dirigendi jaoskonda. Jäime tummalt üksteise otsa vahtima. Viimaks lausus A. Promet: “Pole midagi tjeha! Za narušenie obštstvennoi tišinõ plata tri rublja!” “Selle maksan mina kinni!” vastas R. Mäsepp. “Ja kui ka mina rikun ühiskonna rahu, kas ka selle maksad kinni?” sõnas R. Tassa. “Maksan!” vastas samuti R. Mäsepp. “Vaadake sõbrad, Mäel on üks igav terve öö kinni olla; mina lähen temale seltsiks!” ja pistis kõigest kõrist laulma. Peagi viidi ka R. Tassa jaoskonda.

Järgmisel päeval oli K. Mägi väga vihane öeldes: “Kaabakad! Paberossid ja tikud võeti ära ning terve öö kuni hommikuni ei saanud suitsu teha!”

Poliitikaga meie ei tegeleenud, erandina J. Koort, kes pidas end “punaseks” ja hooples suure revolutsionäärina. Kuipalju tõelikult ta seda oli, jäi meile väga küsitavaks. Teadsime ju väga hästi, et ta armastab sensatsiooniline

¹⁷ Karl Alfred Jentson (1879–1965), graafik, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1904–1905.

¹⁸ A. Stieglitzi kunstikoolis õppinud eestlaste kohta lähemalt: T. Nurk. Eesti kunstiõpilased Stieglitzi kunsttööstuskoolis. – Tartu Riikliku Kunstimuseumi almanahh III. Tartu, 1972, lk 36–44.

olla ja lihtsalt meile puru silma paisata.

Kord ühel laupäeva õhtul tuli ta salapärase näoga meie poole ja hakkas A. Prometile suure ja pika sissejuhatusega Nikolai II troonilt kõrvaldamise vajadusest jutustama ning enne lahkumist meilt ütles poolsosistavalt, et homme, 28. oktoobril, korraldatakse üliõpilaste algatusel kell 12 Nevski prospektil üks vägev demonstratsioon.

Kuigi J. Koorti kõnet ei võetud kunagi puhata tööna, siiski järgmisel päeval Aleksander III-nimelist vene muuseumi külastades läksime Mäesepaga igaks juhuks kella 12 Nevskile. Jõudnud sinna, tundus tõesti midagi ekstravakantset tulemas, sest rahvast oli see tulvil täis; eriti suur sõelumine oli raekoja ja kaubahoovi mõlemipoolseil kõnniteil. Passaaži kohal galopeeris salkkond ratsapolitseinikke, kes ootamatult pöörasid kõnniteele ja hakkasid rahvamassist läbi trügima, kusjuures ees ratsutatav politseiohvitser karjus papagoina: “Rashodis!”

Raekoja kella löömisel 12 kerkisid siin ja seal punased lipud, kuuldus marseljeesi laulmist ja keegi üliõpilane algas Raekoja ees laternaposti otsas midagi kõnelema. Korraga karjed: “Kasakad tulevad, kasakad!” Ja Anitškovi silla poolt kihutas salkkond kasakaid demonstrantide sekka. Hakati kõrvaltänavaisse jooksma. Lidusime ka meie Katariina kanali äärt mööda ja paari hüppega olime selle kitsal ning kõrgel sillal, mida kasutasid ainult jalakäijad. Paar raevunud kasakat pööras Nevskilt kabuhirmus jooksvaile inimestele järele, neid jalge alla ajades ning kogu aeg nuudiga paremale ja pahemale poole hoope andes. Paljusid tabasid löögid ja ühe daami kübar lendas takukoonlana vastu majaseina. Oli palju karjumist, hoigamist kui ka veriseid nägusid... Nähes, et asi võib kurvalt lõppeda, trügisime sillalt alla ja juba kaunis rahulikult sammusime kanali kallast mööda Marsi väljaku suunas kodu poole.

Hiljem jutustas J. Koort kõikteadlikult ja laia suuga muheledes tollest äpardunud demonstratsioonist järgmist. Nevskil lamanud palju vigastatuid; neid kandnud kojamehed alul hoovidesse, kust hiljem toimetatud haig-

latesse; nende seas olnud ka paar kasakat. Nuuskurite kaudu olnud see demonstratsioon ülemusele juba varem teada ja hommikul paigutatud kasakate salku hoovidesse, kust siis parajal momendil välja tormanud. Enne aga antud neile “julgustuseks” tublisti vodkat. Mõned kasakate hobused jooksnud hirnudes tänavail, sest ratsanikud ise lamanud meele-märkuseta teiste vigastatute seas.

See oli üks õudsemaid pilte, mis nii kiiresti ei unune. (Hiljem sai sellel teemal ajakirjandusele ja karikatuuržurnaalidele nii väga paljudes variatsioonides joonistusi tehtud.)

Selle äpardunud ja verise demonstratsiooni järelkajana nokiti J. Koorti veel kaua tagant järele; eriti pilkavaid sõnu sai ta K. Mäelt kuulda, milles lasti nii paista, nagu oleks ka J. Koort kasakatelt tubli nahatäie saanud; ent temal on paks nahk! A. Promet aga lohutas J. Koorti omakorda, et selline saun olevat vahel väga kasulik, kogunisti ka tervisele tarvilik ja kui kord Nikolai troonilt heidetakse ning J. Koort ta asemele ronib, siis on uuel valitsejal suuri kogemusi, mis ta isiklikult on juba omal nahal tunda saanud.

Tuleb märkida, et tookordne Peterburi õpiv noorsugu, eriti ülikooli ja tehnoloogiainstituudi üliõpilased olid revolutsiooniliselt meeletatud. Korraldati salaja koosolekuid, levitati illegaalset kirjandust, eriti proklamatsioone. Hommikuti üle Trotski silla kooli minnes jälgis mind alati üks vastiku näoga ja pungissilmaline nuhk ning meid “nooremaid” hoiatasid vanemad tuttavad alatasa, et oleksime sõnadega väga ettevaatlikud, sest iga kümnend isik olevat nuhk.

Esimene semester venis aeglaselt ja peaaegu üksluiselt, sest pealinna pulbitsev elu oli veel täitsa tundmatu; ka aineiline kitsikus andis end alatasa valusalt tunda. Kuid kõigele sellele vaatamata elati muretult – eht boheemlaselu.

Enam elevust töid pühapäevad ja kroonupühad; siis külastati kunstinäitusi, muuseu-

me, tuttavaid ja tutvuneti Peterburi “geograafiaga” – kas uidades graniiti palistatud Neeva jõe kaldail, Jelagini saarel¹⁹, Botaanikaiaias või mujal.

Eriti palju huvitavat pakkusid Morskaja tänavas Daziaro ja S. Avanco kunstiairide²⁰ suured vaateaknad; need olid alati omaette vahelduvate maalidega kunstinaütused. Nende vaateakende juures sai sageli peatatud ja suure huviga Võrumaa päritoluga Alfred Hirve natüürmorte, Oskar Hoffmanni ja Julius von Kleveri²¹ maale vaadatud, mis tundusid alati nii armsatena ja kodustena tolles suures ning võõras põhjamaa Palmiris²². Seal õpiti ka Poola kunstniku Miloš Kotarbinski²³ eeleegilisi ja müstilisi maale armastama. Ja kõik see nähtud tekitas ja ergutas algajat kunstijüngrit energilisemale tegutsemisele.

Üheks armsamaks külastamiskohaks oli Aleksander III-nimeline vene muuseum (asus endises Mihhaili lossis), mille alumisele korrusele olid eksponeeritud vanema ajastu vene kunstnike maalid ja skulptuurid, nende seas ka Eesti kannust võrsunud kunstniku Orest Kiprenski-Schwalbe²⁴ kuus tööd. Ent tõtt öeldes nood vanameistrite tööd ei paelunud ja esimeses järjekorras sai alati teisele korrusele mindud, mille 16-sse saali oli koondatud hilisema ajastu ja kaasaegsete kunstnike maalid. Ühes nurgasaalis oli ka koguke Soome kunstnike töid, milledest on eriti meelde jäänud Albert Edelfeldi²⁵ “Mure”.

Teine, Ermitaaži-nimeline muuseum ei paelunud meid noori kunstijüngrid sel lihtsal põhjusel, et ei mõistetud veel hinnata ja aru saada renessansi suurmeisterite surematuid töid. Kahju küll! Sinna oli koondatud palju

itaalia, hollandi, inglise jt. kooli kuuluvaid vanameistrite õlimaale (13 Murillo, 4 Rafaeli, 39 Rembrandti jne. maali).

Mis puutub kunstinaütustesse, siis korraldati neid kaunis sageli, sest eksisteeris mitu kunstnike ühingut nagu: rändkunstnikud (peredvižniki), Vene Kunstnike Liit, akvarellistide ühing “Mir Iskusstva”²⁶ jt. Et kunstinaütused olid “Stieglitzi poistele” maksuta, siis saime R. Mäesepaga neilt õpilaspiletid ja nii külastasime innukalt üht ja sama näitust korduvalt. Ja iga näitus oli jälle omaette sensatsioon, mis lõi meie monotoonsesse ellu uut elevust ja ergutust.

Aeg aga veeres omasoodu aeglaselt kuid siiski ja peagi jõudis kätte ammuoodatud kojusõit jõuluaheajaks. Ka toanaabrite vahel olid juba uued sidemed järgmise semestri peale sõlmitud. Sel alal suuri muudatusi ei olnud tulemas, erandina vaid A. Promet ja Pessimist-Jentson. Esimene neist oli oma diplomitöö lõpetanud ja jäi eksamikomisjoni otsust ootama, kuna teisel olid suured abiellumistuurid sees ja hakkas omale uut vastavat korterit otsima. R. Mäesepal ei olnud enam soovi Pessimisti allüürnikuks hakata ja otsustas jaanuaris A. Prometi asemele minu toanaabriks tulla.

Kõigile kojusõitjaille aga andis J. Koort oma iroonilised, kuid heatahtlikud õnnitlused kaasa, soovitades meile jõuluaheajal kodus tublisti rasva juurde võtta ja ilmtingimata tubli ning priske kintsuga tagasi sõita.

¹⁹ Saar Neeva jõe suudmes.

²⁰ Asusid Morskaja 11 ja 9.

²¹ Alfred Hirv (1880–1918), maalikunstnik, pärit Petserimaalt, õppinud Stieglitzi kunstikoolis; Oskar Georg Adolf Hoffmann (1851–1912), maalikunstnik, sünnilt tartlane, elas 1883. aastast Peterburis; Julius Sergius von Klever (1850–1924), maalikunstnik, sünnilt tartlane, õppis ja töötas Peterburis ning mitmel pool mujal.

²² Arvatavasti Palmyra, paikkond Süürias.

²³ Miloš Kotarbiński (1854–1944), poola kunstnik, õppis Peterburis 1875–1882.

²⁴ Orest Adamovič Kiprenski (1782–1836), vene portretist ja graafik.

²⁵ Soome kuulus kunstnik Albert Gustaf Aristides Edelfelt (1854–1905), Peterburi ja mitme teise teaduste akadeemia liige. Meilgi on hästi tuntud mitme maaliga, sealhulgas “Porilaste mars” (1892).

²⁶ Vt. lähemalt: A. Gussarova. “Mir Iskusstva”. Tallinn, 1984.

Kodus veedetud paarkümmend päeva möödusid imekiiresti ja 9. jaanuari varahommikul jõudsin juba R. Mäsepage Peterburi, sest esmaspäeval 10. jaanuaril algasid vastuvõtuksamid parun Stieglitzi nimelisse kunstikooli.

Vaksalist Peterburi poolele sõites nägime platsidel ja Troitski silla juures kasakate ning sõdurite valvepostide lõkketulede juures soojendamasi; püssid olid hakki pandud ja hobused närisid heinamärsside kallal. Kojamehed pühkisid nobedasti jalteid ja siin-seal vilksatus mõni üksik kogu. Tekkis mulje, nagu midagi suurt ja tavalisest tähtsamat on tulemas. Ja nii see ka sündis, sest see varahommik osutus preluudiumiks kurikuulsa 1905. a. 9. jaanuari veristele sündmusile. Ent mis sel päeval tegelikult juhtus, sellest kõigest saime alles hiljem kuulda, sest kella 9 ajal hommikul olid majavärvad juba lukus ja vanem kojamees seisib Kerberosena nende valvel.

Umbes kella 10 paiku kostusid meie tuppa püssipaukude raginad. Jooksime põõnigule; katuseaken aga osutus teisel pool olevat ja nii ei saanud Troitski silla suunas vaadata, kus paugud kostusid. Ka tänavale ei saanud minna ja Kerberost küsitledes vastas see olga-de kehitamisega.

Alles lõunaks kojutulnud korteriperemehelt-vabrikutöölisel kuulsime juba üksikasjalikumalt noist kuulnud kogupaukude raginast ja nimelt: Selle päeva hommikul otsustanud kõigi Peterburi vabrikute töölised Talvepalee juurde minna, et Nikolai II üle anda kollektiivne palvekiri oma hädadest ja viletsustest kui ka teatavad nõudmised. Mindud koos naiste ja lastega rahulikus rongkäigus, kusjuures kogunisti tsaaripilte ning kirikulippe kantud. Viiburi poole tööliste kolonni eesotsas, mis liikunud Suur-Aadlike tänavat mööda ja paari maja kauguses meie korterist, sammunud kogunisti ülestõstetud rinnaristiga preester Gapon, ent jõudnud Troitski platsini, avatud nende pihta tuli. Üldse Talvepaleeni tööliste rongkäike ei lastud, vaid need tõrjutud kõikjal veriste kogupaukudega tagasi. Olnud palju surnuid ja haavatuid.

Peale lõuna läksime välja, ent midagi erilist ei olnud näha. Tänavail liikusid valvepostid ja seintele olid kleebitud linnaülevaate Trepovi karmid paevakäsud...

Järgmisel hommikul ruttasime R. Mäsepage eksamile, kuid Peeter Suure majakese juures (see asus Väike-Aadlike tänava otsas Neeva kaldal) peatasid meid valvepostisõdurid pärides üle Neeva minemise põhjusi. Õnneks lasti meid siiski läbi.

Eksamid kestsid sügisetele vastavalt kaks päeva. Hiljem saime teate kooli vastuvõtmisest. Maksnud õppemaksu, ulatas kooli kontoris inspektor Kurganoviš meile halli õpilaspileti ja sinise maksukviitungi, millega olime "löödud" parun Stieglitzi nimelise kunstikooli õpilasteks.

Selle kooli asutamise kohta kirjutab "Perno Postimees ehk Näddalileht" (nr. 6, 1876) järgmiselt: "Lubandus. Paron Stieglitz, kes wist raha poolest näitab rikkam olewad, kui Postimees ja wana Mäeküla Jakob kahekesi rasked, on ühe kooli asutuseks üks miljon rubla kinkinud. "Wal. tääd" toob nüüd üht kirja, mis kõige kõrgemalt, Geheimrath paron Aleksander Stieglitz'i kätte selle kingituse üle kirjutud ja sääl seisab: See asutuse kaptal peab riigi kassa ministerium walitsuse alla jääma ja selle kinkija isa, paron Ludwig Stieglitz'i mälestuseks asutataw kool seda nime kandma: "Paron Stieglitz'i tehniko seihkendamise kool."

Kauba seitung kõneleb, et paron Stieglitzist kingitud kaptal ühe seihendamise kooli alustuseks, nenda peab ärajagatud saama, et 700 000 rubla puutumata intressi peale peab jääma, kelle intressidest kool peab ülal peetud saama; 250 000 rubla koolimaja ehituseks pruugitud, mis endise soola aidade asemele peab ehitatud saama ja 50 000 kooli tarwituse muretsemise tarbeks pruugitadama, mis kõik nenda kinnitatud olla."

Lisana "Perno Postimehe ehk Näddalilehe" sõnumeile toon siin parem Stieglitzi-nimelise kunstikooli ühe vanema muuseumi-

teenija Maksimi jutustuse, mida ma temalt kuulsin. Suurtööstur [ja] salanõunik Aleksander Ludvigovitš Stieglitz (1814–1884), kes rajas Narvas suurejoonelise tekstiiltööstuse ja kellele kuulus Peterburis vastu Suveaeda teisel pool Fontanka jõge “Soljanõi gorodok”, viibinud kord ühes kõrgemas seltskonnas, kus ka nimekamaid kunstnikke olnud. Keegi kunstnik pöördunud Stieglitzi poole sõnades, et teie kui rahamagnaat, võiksite ka vastavalt krahv Stroganovile Moskvas asutada meile Peterburis ühe ajakohase kunstikooli. S[*tieglitz*]. mõtelnud vähe ja siis vastanud: “Olgu nii!”

Peagi leitud uue asutatava kunstikooli jaoks enam-vähem sobivad ruumid ja uus kunstikool hakkanud tegutsema. “Soljanõi gorodokis” lõhutud soolaaidad maha (st. kaubelnud ka suurel viisil soolaga angröö). Direktoriks kutsutud kunstnik-arhitekt prof. Messmacher,²⁷ kes hakkanud ka uut koolimaja ja hiljem muuseumi ehitama. Algul olnud uues kunstikoolis palju saksa vaimu, ent ajaväljel olla see haihtunud. Lapsi St. ei olnud, vaid kasutütar, kellega abiellunud rahaministeeriumi liige Polovtsev. Peale St[*ieglitzi*]. surma määratud rahaministeeriumi poolt Polovtsev kooli hooldajaks-kuraatoriks.

Iga aasta jaanuari algul (kuupäeva ei mäleta) korraldati muuseumi väikeses saalis St[*ieglitzi*]. surmapäeval hingepalve-missa, millest ka ta kasutütar alati osa võttis (väheldast kasvu vanaproua mustas riietuses).²⁸ Kuulsin Maksimilt veel palju, ent ajaväljel on osa ta jutustusist juba ununenud.

Kõnesoleva kunstikooli ametlikuks nimeks oli “Tsentralnoje utšilištše tehnišeskogo risovanija barona Štigličsa” (“Parun Stieglitzi tehnilise joonistamise tsentraalkool”) ja ta allus raha[ndus]ministeeriumile, seega siis kroonu õppeasutus. Kooli lõpetajaile anti kunstiniku kutse tarbekunstide alal (hudožnik po prikladnõm iskusstvam).²⁹

²⁷ Maximilian Messmacher (1842–1906), Stieglitzi kunstikooli direktor 1877–1896. Alates 1897. aastast elas ja töötas Saksamaal.

²⁸ Stieglitz suri küll 24. oktoobril (vkj.) 1884.

²⁹ Kool asus Soljanõi põiktänav 9.

Vastuvõetutena parun Stieglitzi-nimelisse kunstikooli tutvustas K. Mägi meid kooliruumide ja klassidega, mille rohkus pani meil pead pöörlema. Ta tutvustas ka meid kooliteenri Andreiga õeldes, et see isik saab teile edaspidi hädavajalikuks, sest ta aitab teile Wathmani (inglise akvarellpaber) ahvikiirusega lauale kleepida ja saab teisi teie soove täitma. K. Mäe soovitusel pistime Mäesepaga kumbki hõberubla Andrei pihku, millised lendasid ka ahvikiirusega ta vestitaskusse.

Tööpäev koolis algas teoreetiliste ainete loengutega ($\frac{1}{2}9$ – $\frac{1}{2}11$); sellele järgnes joonistamine ($\frac{1}{2}11$ –5) ja lõpuks raamatukogu külastamine ($\frac{1}{2}6$ – $\frac{1}{2}9$ õht.). Einet ($\frac{1}{2}1$ –1) ja lõunasööki (5 – $\frac{1}{2}6$) sai kooli juures olevast sööklast. Niisiis musterõpilasel tuli 12 tundi päevas tööd rühmata.

Koolitööle asusime suure huviga; ent kahjuks ei kestnud see kuigi kaua (vist paar nädalat), sest 9. jaanuari sündmuste järelkajad löid õppiva noorsoo keskel ristlaineid, eriti ülikoolis, tehnoloogiasstituudis, kõrgemal naiskursusel jne. ja peagi riivasid meie kooli.

Esimene meie *shodka* (koosolek) nurjus, ent järgmisel päeval järgnes sellele obstruktsioon. Ustavamaile õpilasile jagati haisupommikesi, milliseid visati klasside nurkadesse ja keskkütteradiaatorite vahele. J. Koort pistis ka meile Mäesepaga pommikesed pihku (vahakestasse valatud saaretõrv). Kooliteener Andrei jooksis suure põrandalapiga klassi mööda, avas aknaid ja ise seejuures läbi hammaste sisistades kirudes, et: “Vot tšerti polosatõje, tšego ponadelali! Budte triždõ prokljatõ!” (“Vaat’ triibulised kuradid, mida ära tegid! Olge kolm korda äraneetud!”) – seejuures ise meie poole muiates ja üht silma salakavalalt pilgutades. Kusagilt visati täie hooga Andrei jalgade ette kilukarbikese täis hästi haisevat vedelikku ja koridoris teiste seas jooksis J. Koort, midagi vene ning eesti keeles karjudes. Lõpuks väljusime tollest segadusest ja siirdusime alla riietusruumi.

Järgmisel päeval peale einet kogunesime II korruse koridoris kompositsiooniklassi ees uuele *shodkale*. Peagi ilmus direktor ja käsu-

tas meid laiali minema oma tavalise töö juurde. Ent sel korral oli õpilasil juba enam julgust, eriti ühel lõppklassi sümptaatsel naisõpilasel, kelle kõnet kuulas direktor väga tähelepanelikult. Siis katsus üks täishabemega õpilane omakorda midagi kõnelda; ent see poolleuline kõne ajas direktori vihale. Ilmus ka inspektor ja läbi nina venitades soovitas omakorda õpilasile töö juurde asuda. Viimaks algas selline segadus ja üksteisest ülekarjumine, et tontki ei saanud aru, mida sel shodkal taheti saavutada. Ja raevunud direktor kuulutas kooli suletuks, kuna inspektor käsutas meil silmapilk kooliruumest lahkuda.

Umbes paar nädalat lõime lulli ja õhtuti korraldasime omavahelisi salajaid koosolekuid, ikka 5–6 kaupa koos. Kartes politsei ehk žandarmite ilmumist, olid need koosolekud omavahelisteks joonistamiseks maskeeritud, kus loeti keelatud kirjandust, Šiško vene ajalugu, või vaieldi poliitiliste päevakohaste küsimuste alal. Vahel esinesid ka täitsa tundmatud isikud (ülikooli ja tehnoloogiainstituudi üliõpilasi), keda mõni tuttav kaasa tõi.

Paari nädala pärast saadeti koolist igale õpilasele trükitud teade ja vastusena margistatud postkaart, millega paluti teatada, kas ta on nõus õpingut jätkama. Suuremas enamuses nõustusid kõik, peale mõne üksiku. Kuid eestlasid jäid ära N. Triik (V kl.), K. Mägi (IV kl.), J. Koort (III kl.), A. Jentson (II kl.) ja A. Tassa ning [J.] Vaher (I kl.). Õppimist jätkasid V. Päts (V kl.), R. Nyman (V kl.), O. Jungberg (IV kl.), A. Kivi (III kl.) ja mina R. Mäsepaga. N. Triik asus kunstnik J. Braszi ateljeesse ja teised kunstnik J. Goldblatti kursusele edasi õppima. Uuesti tööleasunud õpilased vajutasid energilisemalt pliiatsile ja pintsilile ning töö läks jälle endistes roobastes.

Palju elevust ja värskust meie ellu tõi võinädal (maslenitsa kui vene karneval) oma rõõmude, trallitamiste ja pliiinisöömistega, mis vältas terve nädala, kuid reedel, laupäeval ning pühapäeval saavutas haripunkti.

Võinädal oli üks rõõmsamaid aegu. Selleks ehitati karusselle ja liulaskmiseks kõrgeid kaldteid. Ka selleks ajaks koondus linna

palju karjalasi (nn. “veikad”) oma tibatilluste hobustega, kelle lakkadesse kui ka looga külge oli põimitud mitmevärvilisi paelu. Kui selliselt “veikalt” küsiti, et mis maksab sõit sinna ja sinna, siis vastati ikka: “ritsat kopejek” (s.o. tritsat ehk kolmkümmend kopikat). Näis “veikale” sõit pikaks venivat, siis peatas ta hobuse ja nõudis veel kolmkümmend kopikat juurde, eitaval korral aga kihutas sõitja saanist välja. Harilik Peterburi voorimees võis peale võtta ainult kaks sõitjat, ent “veika” ei allunud sellele karmile politseiseadusele; ta võttis niipalju kui saani mahtus.

Kogu võinädal oli üks alaline trallimine ja pillerkaaretamine. Käidi restoranides, külastati tuttavaid, tehti “hädad ja korralikud vene napsid” ning söödi maitsevaid “pliiiniseid” küll koore, sulatatud või, heeringa ja kalamarjaga. Sel ajal lehkas kogu linn köögiruumidest.

Kõrvalt vaadatuna olid lustilikud ka võinädala uljad troikasõidud kui peadpöörivad tänavail kihutamised. Suure idamaise vaibaga dekoreeritud saani ette oli kõrvuti kolm traavlit rakendatud; keskmine neist oli aisade vahel ja selle looga küljes tilisesid aiskellad. Hobuseid kihutav kutsar karjus alatasa: “Hopp, hopp!” ja “Prigis!” (sõnast peregis, s.o. hoidu eest!). Nii lendasid need troikad tänavail ja traavlite kabjad pildusid suures kaares lund laiali.

Meile surelikele olid need vene maslenitsa ehk vastla-troikasõidud kättesaamatud; maksa ainult ühe tunni eest 25 rubla, osutus hullumeelsusele.

Neid ridu kirjutades meenub vene kirjaniku D. N. Mamin-Sibirjaki teos “Privalovi miljonid”³⁰, milles kirjeldab Siberi kullakaevuri-kaupmehe troikasõitu suvisel ajal. Selleks lasknud P. mitme versta ulatuses tee keedu-soolaga katta.

Ka nood võinädala pliiinid said nii mõnelegi, eriti Kalašnikovi börsi kaupmeestele saatuslikuks. Peale võinädala välksatus sageli järgmine ajalehe sõnum, et “X on rohke pliiinide söömisest seedimisrikke saanud ja selle tõttu surnud” (objelsja blinami).

Ent kõigele sellele ohtrale joomisele ja

³⁰ Romaan ilmus 1883. aastal.

söömisele järgnes esmapäevast alates seitsmenädalane vali paastumine, mis kestis ülestõusmispühadeni. Siis lehkas kogu linn omakord paastuõlist.

Pean märkima üht ilusat südantliigutatavat ülestõusmispühadele sissejuhatavat põlist vene kommet ja nimelt: Iga isiku pühamaks kohustuseks oli paastumaarjapäeval (25. märtsil) vähemalt ühele linnukesele priius anda.

Juba varakult enne nimetatud päeva asusid linnupüüdjad tegevusse ja vastavad kauplejad suuremaid tagavarasid soetama. Paastumaarjapäeva varahommikul viidi linnupuurid turule (eriti Ššukin-dvor) ja heasüdamlised linnaelanikud, eestkätt jõukas Peterburi kaupmeeskond oma peredega, ostsid neid ning lasksid lahti. Lindude hind oli kõikuv ja olenes nende rohkusest kui ka kellaaajast – alates 5–25 kopikani tükk.

Oli juhus näha üht liigutatavat stseeni. Puudulikult riidetatud agulipoisikesel oli tibatilukeses omameisterdatud puurikeses paar halli lindu. Tuli eruohvitserimundris vanake, andis poisile hõberubla ja laskis linnud lendu. Jälgides lindude tiirlemist müüja ümber, pahvatus see kibedasti nutma. Nähtavasti oli poisikesel oma seltsilistest kahju.

Suuremas enamuses müüdi ilusaid urvalinde (“tšetšjõtka”), sest sel aastaajal ilmuvad nad suurtes salkades ja kogenud linnupüüdjad võivad neid võrkudega mitukümmend korraga kätte saada. Urvalind on üks ilusamaid. Vabarnavärvi punane pea ja rind, hele-rohekas kõht, halkjaspruun sulestik ning tiibadel kaks heledat vööti – sellisena võib teda varakevadel rõõmsalt kaseokstel hüplemas näha.

Ülestõusmispühade vaheajaks ei saanud raha puudusel koju sõita, mis jälle teisest küljest osutus mulle huvitavaks ses mõttes, et õppisin tundma ja elasin kaasa kõik pühade traditsioonid.

Pean tähendama, et venelased ei andnud jõuludele pea mingisugust tähtsust, erandina vaid jõulukuusk; ülestõusmispühad aga pühit-

seti suure rõõmu ja hõiskamisega. Pearõõmuks oli muidugi see, et lõppes pikk ja kiriklikult vali seitsenädalane paastumine.

Sissejuhatuseks ülestõusmispühadele oli n.ö. “verba” (pajuoks), midagi aastalaada taolist, mis vältas terve nädala (kuni suure neljapäevani). Bulvaritele löödi kaubaputkad üles ja kaubeldi väga mitmekesise kraamiga. Nii müüdi seal urvastatud pajuoksi, mitmesuguseid maiustusi, kipskujakesi, kuldkalu, täispuhutud värvilisi õhupalle, piuksuvaid kuradikesi, vanu raamatuid, küpsetati vahvleid jne. jne. Seal edasi-tagasi jalutajaiks oli suuremas enamuses õppiv noorsugu. Verba traditsiooni kohaselt osteti värvitud tuttidega pilliroogu, milledega kōdistati vastutulijate daamide nägusid ja loobiti vastastikku konfette. Piuksusid täispuhutud kummist kuradikesed, paukusid paukpadrunid jne., lihtsalt üks meeleoluline eelpühade karneval.

Kõige müstilisem oli suur neljapäeva õhtune jumalateenistus, siis olid kõigil kirikusolijail põlevad küünlad käes. Peale jumalateenistuse viis iga kirikusolija oma põleva küünla koju, mis oli üks ilusamaid pilte: siis oli kogu linn, vastavalt jaaniussikestele, põlevate küünaldega kojuruttajaid täis. Leidus ka jumalavallatuid, kes kustutasid vastutulijail küünla ära; ent selle üle ei pahandatud; mindi teise juurde ja süüdati kustunud küünal uuesti. Sellest kojuviidud tulest süüdati ikooni ees lambike, mis pidi järgmise suure neljapäevani katkestamatult põlema.

Hiljem Peterburis ülestõusmispühi veetes sõitsin alati sel momendil trammiga linna mööda, et vaadelda kirikuist põlevate küünaldega kojutõttajaid, mis esitas väga meeleolulise ja värviküllase pildi.

Järgmine, samuti värvide poolest mahlakas pilt oli ülestõusmispühade laupäeval “pühade laua” õnnistamine. Selleks oli kirikuaeda pukkjalgadele saelauad pandud ja igast leibkonnast viidi sinna laudlinasse pandud kultiš, baba, pasha ja värvitud mune (üks neist pooleldi kooritud). See kompsuke pandi tulijate järjekorras laudadele, võeti lahti, korraldati pühitsemiseks ilusti linale ja iga pala keskele pisteti värvipaberitest meisterdatud lilli. Oli laudkond täis, siis tuli preester oma abiliste-

ga ja pühitses kogu laua ära, piserdades kõigile toiduainetele pühitsetud vett. Oli üks laudkond õnnistatud, järgnes teine jne. seni, kuni kogu kihelkonna leibkonnad olid ära õnnistatud.

Kell 11 õhtul algas pidulik jumalateenistus ja kell 12 südaööl kuulutati Kristus ülestõusnuks. Kella 1–2 mattus kogu Peterbur kellaheinasse ja Peeter-Pauli kindlus saluteeris 21 kahurpauguga. Sellele järgnes perekondades pidulik sööming ja jooming, sest seitse nädalat oli valjusti paastunud. Siis söödi ja jooki nii, et enam kõhtu ei mahtunud... (vastavalt võinädala viimasele tublile söömisele).

Kella 10 hommikul algasid “visitööride” käigud. Esimestena ilmusid kojamehed (vanemast kuni nooremani ja selle abiliseni) – kõigil lumivalged põlled ees. Sooviti häid pühi, mille eest tuli igal korteriperemehel n.ö. pühade jootraha (na tšai) anda. Järgmistena ilmusid põrandate polsterdajad, kirjakandjad jne., ühesõnaga kõik need, kel olid mingisugused suuremad ehk väiksemad töösuhted korteriperemehega. Kuid tõsised visitöörid (sugulased, sõbrad ja lihtsalt tuttavad) hakkasid lõunaks ilmuma. Tuleb märkida, et kõik tuttavad isikud olid “kohustatud” kolme päeva jooksul oma tuttavaid külastama resp. Kristuse ülestõusmisega õnnitlema; eitaval korral loeti seda haavavaks. Nii istuti ühe tuttava perekonna lauas tund või paar ja rutati järgmise tuttava poole jne., seni, kuni jalad veel suutsid kanda ja joobnud pea mõistis vähegi reageerida, s.o. järgmise tuttava korterit leida.

Vähe naljakana oli ülestõusmispühade kolmekordne suudlemine. Perekonda tulnud visitööril tuli kõiki sealolijaid kolm korda suudelda sõnades: “Hristos Voskrese!” (“Kristus on ülestõusnud!”); sellele vastati: “Vo istinu voskrese!” (“On tõesti ülestõusnud!”). Nii sooviti õnne kogu “punase nädala” vältel. Samuti võis iga isik kellatorni minna ja seal väsimuseni kella helistada.

Ka politsei oli sel ajal vastutulelikum ja

pühade laupäeval ei viidud kedagi jaoskonda “tsemendi peale”. Selle tõttu liikus õhtul ja öösel palju kerjajaid ning igasugust kahtlast elementi, kes pealetikkuvalt ja jultunult nurusid raha; eitaval korral said kõige ropemalt läbisõimatud.

Kolmandal ülestõusmispühäl korraldati kõigile meie kooli õpilasele kooli sööklas tasuta suurepärase kolmest roast koosnev pühade lõunasöök; lauas teenisid täies vormis kooliteenrid. Peale söömist pandi osavõtjate seas vabatahtlik korjandus toime, mis jagati kooliteenrite vahel võrdsetl pühade jootrahaks.

Tuleb märkida, et võinädala pidulikele sööminguile ja joominguile ei pandud nii suurt rõhku kui ülestõusmispühade omale. Tõsi küll, koogitainas ja vodka pidi alati valmis olema; kuid ülestõusmispühade külalislaud pidi seevastu külluses ülekoormatuna kolm päeva “alati valmis olema”. Ja see maksis ju midagi! Raha aga saadi “surmkindlalt” selleks pantimise teel, sest igal linna poolel oli oma pandimaja, mille ukse ees seisid kannatlikult kogu eelpühade nädala tohtu pikad järjekorrad. Panditi kõike, mille eest loodeti mõni rubla saada.

Peale pühi olid suuremas enamuses inimeste näod kahvatud, mõtlikud ja käitumises loiid; tundus, nagu oleks neid mingi nägematu jõud tublisti koerakombel piitsutanud...

Olin päris rahul, et ei saanud pühadeks koju sõita, sest ma ei jäänud üksinda; oli ka teisi eestlasist Stieglitzi poisse, kes veetsid pühade vaheaja seal. Eriti heaks ja kogenuks Peterburi eluolu tundjaks oli eelviimase klassi õpilane Osvald Jungberg.³¹ Ta oli juba mitu head aastat seal elanud ja tundis põhjalikult kõiki suurlinna häid ning halbu omadusi; koos temaga sai verbadel kolatud, õhtuti “Pariisi” kohvikus istunud, ülestõusmispühade laupäeval kirikus oldud ja ka skulptor August Weizenbergi pool käidud, kes osutus tema onuks (ema vend).³²

³¹ Osvald Jungberg (Noormägi) (1881–1937), maalikunstnik ja graafik, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1898–1905.

³² Vt. ka G. Mootse mälestusi A. Weizenbergist (Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuurilooline Arhiiv f. 264, m. 6:3).

Enne pühi sain ajakirjast “Niva” ühe joonistuse eest tasu; seega siis ei puudunud ka minu üksiklase pühade laual traditsiooniline väike 25 kopikaline “pasha” ja “baba” ning “kultiši” asemel rosinatega “sitnõi’d” (naelasaia)...

Osvald Jungberg oli ühe Tartu poolkada-ka kaupmehe poeg ja õppis Stieglitzi kunstikoolis juba viiendat aastat, kuid suuremat edu tal vaesekesel ei olnud, erandina illustratsioon, milliseid ta töid avaldas vahetevahel Tartus ilmuv perekonnaleht “Linda”. Ta armastas puhtust ja korralikult riietuda, igal õhtul “Pariisi” kohvikus istuda ja albumisse daamide portreid väga tabavalt skitseerida. Kodus oli temal terve virn albumeid ja neid lehitsedes ei leidnud sealt muud midagi, kui ainult lõpmatuseni daame, daame... Tahtis aga keegi O. J[ungbergi]. peale kooli kohata, siis ei mindud teda korterist, vaid Pariisi kohvikust otsima täie teadmise, et ta sealt ei puudu. Tävaliselt istus ta üksinda lauas, jõi oma traditsioonilist kohvi, hammustades vahel ka “kulebjakat” (pirukat), pahvis paberossi ja aina siktseeris.

O. Jungberg oli suur idealist-fantast, kes hästi ja teravalt armastas palju kõnelda, filosoferida ning kogu maailma paremaks ja tervemaks muuta; ta oli õiglane, vihkas teesklemist ja ei sallinud valskust.

Teiseks samasuguseks ilma “koduste pühadeta” osutus Alfred Kivi (III klassi õpilane). [Ta koosnes täitsa teisest materjalist ja nagu teised eestlased armastasid ütelda, et Kivi on loodud Virumaa paasist. Olles algul mõned aastad algkooliõpetajaks Virumaal, tiris ta end nii kaugele, et pääses Stieglitzi kunstikooli ja peagi hakkas täisstipendiumi saama. Suuremat andi temal ei paistnud olevat, kuid seevastu omas eeskujuliku püüdlikkuse ja härja visaduse. Peale stipendiumi hankis omale veel elatist kodumaa ajalehtedele kaastöö tegemisega.

Kasvult keskmine, kõhnake ja pika peenikese kaela otsas kaunis intelligentne näpitsprille kandja peake, meenutas ta mulle umb-

kaudu Tartu tsensorit Jaan Jõgeveri. Elas väga korralikult ja kokkuhoidlikult, ei suitsetanud ega tarvitanud mingisuguseid alkohooliseid jooke, seega siis sõna tõsisel mõttes “musterõpilane”. Hüljas eestlaste toanaabruse motiveerides sellega, et venelasist toanaabritega saab alati vene keelt kõnelda ja nii paremini seda põhjalikumalt hea aktsendiga omandada. Venelasist kaasõpilased pidasid temast lugu, kuid meile, eestlasile, jäi ta nagu kahe silma vahele. Ent muidu oli ta lahke, sõbraliku, vastutuleliku ja rahuarmastava iseloomuga.]³³

Peale ülestõusmispühi rühmasime veel suurema energiaga töötamist ja katusime päästa mis veel päästa andis, sest 10. mai kui kevadsemestri lõpp oli lähenemas. Tundide ajal ei olnud enam logelejaid meie “klubis N° 19” (käimla) kui ka koridorides aknail ja diivanitel mugavalt aegaveetjaid enam näha, vaid kõik olime sõna tõsisel mõttes oma töösse sukeldunud. Iga valmis töö või joonistuse viis aineõpetaja peale tunni kooli kontoris (inspektori kabinetis) ja asetati vastavasse kappi ning sahtlisse. Igal valminud töö (erandina tavaline kriidijoonistus) löikas kooliteener Andrei hiljem vastaval aparadil ääred täisnurkselt ära ja kleepis suurele paspartuule ning enne eksameid löödi veel kooli pitsat ja selle alla daatum peale, et ei saaks seda enam teised kasutada, resp. edasi anda.

Peale semestri lõppu algasid eksamid, s.o. õpilastööde näitus või “paraad”, nagu seda omavahel ironiseerivalt nimetasime. Iga õpilase tööd ainete rühmituses ja kronoloogilises järjestuses kinnitati pealmisest äärest nõõripistega kokku ja riputati näituse ajaks seinale. Seega saadi iga õpilase töödest album või plokiraamat, mis andis selge ülevaate kogu semestri ulatuses tehtud tööst; tarvitses ainult lehti üles tõsta. Pealmisele albumilehe-joonistusele kui kronoloogilises järjestuses viima-

³³ Alfred Kivi (1883–1934), kunstnik ja pedagoog, õppis A. Stieglitzi kunstikoolis 1903–1908. Sulgudes tekst on maha tõmmatud ja lisatud märkus “kellest edaspidi pikemalt”.

sele kirjutati sinise pliiatsiga komisjoni hinne. Hinne “10” oli üleviidav järgmisse klassi, et “11” ja “12” hinnatud tööd ostis kool 6 rubla eest ära.

Gustav Mootsest ja tema mälestustest

Tartumaa Võnnu kihelkonna Kurista valda (valdade liitmise järel Kastre-Võnnu) uus kodanik Kusta Mootse nägi ilmavalgust 15. (27.) juulil, poiss ristiti 4. augustil 1885. Tema isa Jaan oli Kristjani-Laane talu peremees ja ema Ann. Gustav Mootse ja Gustav Suitsu ema olid õed. Poiss õppis lugema kodus ja käis Võnnu külakoolis (1894–1897) (kaks talve koos G. Suitsuga), õppis edasi Tartus õigeusu Jüri kihelkonnakoolis (1897–1899), mida tunti rahvasuus selle õpetaja Jaak Pellbergi nime järgi Pellbergi koolina. Õppis veel Tartu reaalkoolis (1899–1903) ja H. Treffneri gümnaasiumis (1903–1904). Jaan Tõnisoni soovitusel ja ainelisel toetusel sõitis Peterburi kunsthariidust omandama. Õppis A. Stieglitzi kunstitööstuskoolis sulejoonistust ja ksülograafiat (1904–1909) ja seejärel Peterburi Teaduste Akadeemia professori V. V. Maté ateljees (1909–1912) puugravüüri, hiljem täiendas end Leipzgis Graafika ja Raamatukunsti Akadeemias (1926–1927). Töötas Peterburis joonistusõpetaja ja tehnilise joonestajana ning raamatuillustraatorina. Elas Bolšaja Puškarskaja ja Krasnoselskaja tänaval. Tegi varjunimede all kaastööd paljudele Peterburi pildi- ja karikatuuriajakirjadele ning ajalehtedele. 1918. aastal tuli tagasi Eestisse. Oli joonistusõpetaja Põltsamaa reaalgümnaasiumis, Rakvere Õpetajate Seminaris ja aastast 1928 mitmes Viljandi koolis. Pidas suviti lektoriametit õpetajate kursustel. 1947–1952 töötas Viljandi muuseumis ja elas Kunderi 9. G. Mootse suri Viljandis 16. novembril 1957.³⁴

Eesti Kunstnike Liidu liige G. Mootse esimene ilmunud töö oli 1902. aastal G. Suitsu toimetamisel ilmunud “Kiired III” kaanejoonistus. Tema illustratsioon avaldati Lastelehes, Lindas, Sädemetes. G. Mootse on avaldanud mitmeid joonistamisõpperaamatuid: “Analüütiline ja eksperimentaalpsühholoogilise joonistamise õpetus” (Viljandi, 1921), “Vesivärvide õpetus” (Tartu, 1921), “Perspektiivi õpetus” I-II (Tallinn, 1921, Viljandi, 1921), “Voolimise õpetus” (Viljandi, 1921), “Värvide kokkukõla õpetus” (Rakvere, 1925) ja “Esteetika ja kunst” (Rakvere, 1925). G. Mootse on hästi tuntud raamatuviitade loojana (üle 250 eksliibrise) (vt.: P. Ambur. Gustav Mootse eksliibrimest. Tartu, 1944).

Gustav Mootse mälestusi ja kirjavahetust hoitakse Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Kultuuriloolises Arhiivis (f. 264). Mälestused koosnevad kolmest suurest osast: I osa: Võnnu. Võnnu külakoolist ja selle koolmeistritest (87 lk.), II osa: Tartu (1897–1903). Pellbergi kool. Reaalkool. (166 lk.), III osa: Tuult rusikaga taga ajamas. Kunstijüngri mälestusi Peterburi ajajärgust 1904–1917 (68 lk.) ja – Kuidas minust sai karikaturist. Boheemlaste peres. Reklaamijoonistajana (70 lk.).

G. Mootse mälestused on tõenäoliselt kirja pandud 1930. aastate teisel poolel. Need sisaldavad üksikasjalikke ja väärtuslikke tähelepanekuid Võnnu kihelkonna küla- ja koolielust, Peterburis õppinud eesti kunstnike, eestlaste ja sealsete olude kohta. Siit leiab täiendavaid andmeid Gustav Suitsu isa Jaani kohta ja pisiseiku luuletaja enda varasest noorusest. Mälestused muudab köitvaks G. Mootse ladus stiil, faktirohkus, värvikad kirjeldused kunstiõppijatest, mis kõik teevad mälestused nauditavaks ka tänapäeval. G. Mootse mälestustest on varem avaldanud üksikkatkeid kunstiteadlane R. Loodus ajakirjas Looming (1987, nr. 12, lk. 1717–1719). Siin avaldatakse üksnes mälestuste kolmanda osa algus, käsikirja jääb üksikasjalik kirjeldus õppetööst, selle korraldusest ja õppejõududest Stieglitzi kunstikoolis. Ilmuvates mälestustes on ära pa-

³⁴ “Eesti kunsti ja arhitektuuri biograafiline leksikon” (Tallinn, 1996, lk. 320) annab ekslikult G. Mootse surmaajaks 16. juuli 1957 (vt. nekroloogi ajalehes Tee Kommunismile 21.11.57, nr. 137).